

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Migrace Čechů do Velké Británie

Tereza Beková

Bakalářská práce

2010

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29.3. 2010

Tereza Beková

Anotace

Práce se zabývá migrací Čechů do Velké Británie. Ve většině případů se jedná o krátkodobou pracovní migraci. Cílem bude mimo jiné popsat, jakým způsobem se migrací případně změní migrantův život v určitých oblastech- v rovině názorové či v jeho postojích. Práce se také bude snažit nalézt odpovědi na některé otázky, kupříkladu co bylo hlavní motivací k rozhodnutí se odcestovat do zahraničí, jak se migrant cítil v nové, neznámé společnosti, jestli se do ní adaptoval. Informace budou založeny především na výsledcích plynoucích z terénního výzkumu probíhajícího u komunity Čechů v anglickém městě Charlwood.

Klíčová slova

Migrace, krátkodobá pracovní migrace, adaptace, integrace, identita

Title

Migration of the Czechs to Great Britain

Annotation

The paper would like to describe the migration move of the Czechs flows to Great Britain. In mostly case it is a short-term labour migration. This paper will also show how the migration possibly changes opinions or bearings of the migrants and find answers at some questions, for example what was the main motivation which leads to decision to go abroad, how migrants feel in new, unknown society or if they adapt to it. Information will be based on the issues of the field research in community of the Czech in the english city Charlwood.

Keywords

Migration, short- term labour migration, adaptation, integration, identity

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza BEKOVÁ**
Osobní číslo: **H07245**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Migrace Čechů do Velké Británie**
Zadávací katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce si klade za cíl teoreticky zakotvit a zároveň novým způsobem uchopit a vystihnout fenomén pracovní migrace. V tomto případě se jedná o Čechy krátkodobě migrující do Velké Británie za účelem výdělků. Jedna z částí se bude zabývat psychologií migranta, zaměří se na to, jakým způsobem se proměnil jeho hodnotový žebříček, co ho motivovalo k tomu, že si jako cílovou zemi zvolil právě Velkou Británii. Informace budou čerpány z již vzniklých studií a odborné literatury spolu s terénním výzkumem. Výzkumnými metodami budou: polostrukturované rozhovory, zúčastněné i nezúčastněné pozorování a analýza deníkových zápisků.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bade, K.J., *Evropa v pohybu: Evropské migrace dvou staletí*, Praha: Lidové noviny, 2005
Baršová, A., Barša, P., *Přistěhovalectví a liberální stát*, Brno: Masarykova univerzita, 2005
Nešpor, Z. R., *České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium*, *Soudobé dějiny*, 12 2005, č. 2, s. 245-284
Szaló, C., *Transnacionální migrace*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007
Vaculík, J., *Češi v cizině 1850-1938*, Brno: Masarykova univerzita, 2007

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Tomáš Boukal, Ph.D.
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Petr Pabian, Th.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Obsah

1. Úvod	2
1.1. Současný stav řešení problému	3
2. Metodologie	5
2.1. Metodologický přístup	5
2.2. Etické aspekty výzkumu	5
3. Teoretické uchopení tématu	6
3.1. Vymezení termínů	6
3.2. Vybrané migrační teorie	7
3.3. Klasifikace migrace	10
3.4. Přístupy k migrantům	11
3.5. Historická perspektiva	12
4. Vlastní korpus práce	14
4.1. Přiblížení výzkumu	14
4.2. Rozhodnutí k migraci	16
4.2.1. Motivační faktory migrace	18
4.2.2. Proč zrovna Anglie?	19
4.3. Průběh migrace	20
4.3.1. Češi v anglické společnosti	23
4.3.2. Analýza deníku	25
4.3.3. Otázka identity	29
4.3.4. Způsoby začlenění se do nové společnosti	30
4.3.5. Poznamenání komunistickou érou?	31
4.3.6. Působení globalizace	33
4.4. Návrat domů	34
5. Závěr	37
6. Seznam použité literatury	38

1. Úvod

Tato práce se pokusí přispět k přiblížení fenoménu migrace se zřetelem na migraci pracovní, která bude popisována skrze závěry plynoucí z pozorování v rámci terénního výzkumu. Vedle teoretického uchopení a představení jednotlivých migračních teorií se práce zaměří především na migraci z hlediska přímých aktérů a jejich nitra. Zejména nás budou zajímat motivační faktory, které vedly k následnému vycestování za prací. V našem případě se práce soustředí na komunitu Čechů ve Velké Británii, konkrétně v anglickém městě Charlwood, kde probíhal i terénní výzkum. Zmíněny budou možné scénáře soužití přistěhovalců s většinovou společností.

Prezentované informace se týkají mimo jiné toho, jakým způsobem se respondentům mění jejich hodnotové založení, v čem vidí klady a zápory migrace.

Na migraci bude rovněž nahlíženo jakožto na proces v životě jedince připomínající průběh přechodového rituálu¹ a to do té míry, že je od sebe určitým způsobem možné oddělit jednotlivé fáze v migrantově životě. Nejdříve se musí k migraci rozhodnout, poté se liší samotný průběh migrace a následná reflexe pobytu v zahraničí.

Další oblast se soustředí na běžný migrantův život v nové zemi, dočteme se, jakým způsobem se migrant adaptoval či neadaptoval do společnosti, zdali se musel vyrovnávat se stereotypními představami, ať již ze strany své, či ze strany okolí. S tím souvisí snaha o zodpovězení otázky kulturního šoku, ke kterému v novém kulturním prostředí může, avšak nemusí, dojít.

Na každého z respondentů bude nahlíženo jakožto na jedinečnou entitu, přesto se práce bude snažit dojít k určitým konkrétním závěrům vzešlých z pozorování. K ilustraci tohoto záměru byl použit úryvek z knihy *Teorie evropské integrace*², kde se hovoří o tom, že pokud se slepců zeptáme na to, jak podle nich vypadá slon, odpovědi nalezneme různé, záleží na tom, na jakou část si slepec sáhne. Vychází-li ovšem ze smyslového vjemu, bude si za svou odpověď stát, čímž se rozvine nekonečná debata o tom, jak slon vypadá. V případě

¹ VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-178-6.

² KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-467-0. s. 22.

respondentů tedy bude beze zbytku respektován jejich příběh, ovšem zmíněny budou jen ty části, které pomůžou nahlédnout pod lupou na lidskou psychiku v průběhu migrace.

V neposlední řadě se v práci objeví snaha o zodpovězení výzkumných otázek spjatých s aktem migrace, tedy jaké pohnutky migranta přivedly k tomu, aby odjel, proč byla jako cílová země zvolena právě Velká Británie, zdali se nějak proměnilo jeho hodnotové a názorové založení, jestli se potvrdila jeho očekávání a plány, zdali uvažoval o tom, že by v zahraničí zůstal, jak se cítil jakožto cizinec v novém prostředí, jak se sžíval s britskou společností.

Migrace spolu s migrací pracovní patří mezi aspekty ovlivňující ráz soudobé společnosti a podílející se na podobě současného světa. Nabízelo se pokusit se o tomto společenském jevu dozvědět více, z různých úhlů pohledů, aniž bychom se dopouštěli generalizování či bagatelizování. V autorově okolí se vyskytovalo poměrně dost osob se zkušenostmi s prací v zahraničí a z působení ve Velké Británii. Avšak nejspíš nejsilnějším popudem k výběru tématu se stal působivý životní příběh jednoho z respondentů, který k výzkumným účelům poskytl i svůj deník, kam si zapisoval své bezprostřední dojmy z doby strávené ve Velké Británii v roli pracovního migranta.

1.1. Současný stav řešení problému

Migrační procesy patří mezi celkem dobře probádanou výzkumnou oblast, o kterou je tradičně poměrně stálý vědecký zájem. Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR se věnuje jednotlivým vystěhovaleckým trendům a českým enklávám v zahraničí ve svých publikacích nazvaných *Češi v cizině*. Sledovány jsou i nové koncepty, perspektivy a přístupy v rámci migrace, v práci se objeví odkaz na tzv. transnacionalismus³.

Na nedostatek literárních zdrojů si oblast migrace nemůže stěžovat, k dispozici jsou zejména ty historické, zmiňme kupříkladu Jaroslava Vaculíka⁴ či

³ SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ISBN 978-80-7325-136-9.

⁴ VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině 1850-1938*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4297-1.

Klause Badeho⁵. V Čechách nalezneme dostatek materiálů zejména o vystěhovalectví do Ameriky, tímto jevem se vedle již zmíněného J. Vaculíka zabývá mimo jiné i Leoš Šatava⁶. O pracovní migraci pravidelně vycházejí publikace z konferencí či z jiných projektů, a to z dílny například Multikulturního centra Praha⁷.

Zájem lze spatřit i ze strany médií, vznikají dokumentární filmy, je možno zmínit příspěvek vysílaný v rámci televizního magazínu Kosmopolis reflektující Čechy v Londýně, nazvaný Pohyby za kanálem⁸.

V absolventských pracích sociálních antropologů Univerzity Pardubice se rovněž již tématem krátkodobé pracovní migrace zabývali někteří studenti, mezi ně patří Jitka Peterková⁹ a Ondřej Kadlčák¹⁰.

⁵ BADE, Klaus. J. *Evropa v pohybu. : evropské migrace dvou staletí*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-559-5.

⁶ ŠATAVA, Leoš. *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*. Praha : FF UK, 1989.

⁷ Dostupné na URL: <<http://www.mkc.cz/cz/nase-publikace.html>> [cit. 2010-03-13]

⁸ Dostupné na URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/206562210300007-kosmopolis/>> [cit. 2010-03-13]

⁹ PETERKOVÁ, Jitka. *Krátkodobá pracovní migrace na Aljašku*. Pardubice, 2006. 101s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice na katedře sociálních věd. Vedoucí diplomové práce Petr Skalník.

¹⁰ KADLČÁK, Ondřej. *Česká pracovní migrace do Velké Británie (Bristol)*. Pardubice, 2008. 104 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice na katedře sociálních věd. Vedoucí diplomové práce Tereza Hyánková.

2. Metodologie

2.1. Metodologický přístup

Během terénního výzkumu se relevantními a adekvátními výzkumnými metodami jevíly rozhovory, pozorování a analýza deníkových zápisků. Metody byly zvoleny s ohledem na to, aby pokud možno nejlépe posloužily svému účelu a pomohly získat informace, ze kterých by se posléze vycházelo při vyvozování případných závěrů.

Po částečném zorientování se v novém prostředí následovalo jako první nezúčastněné pozorování, ze kterého vplynuly základní empirické informace zahrnující například příbuzenské vztahy ve skupině či jiné vazby, které bylo nezbytné odhalit pro pochopení dynamiky oné komunity. Poté bylo možné přejít k zúčastněnému pozorování, jež se jeví jakožto metoda umožňující hlubší a intenzivnější náhled do skupiny. Po strávení delšího nepřerušovaného času uvnitř skupiny se otevřela cesta k rozhovorům. Otázky převážně nebyly pevně stanoveny. Jednalo se tedy o rozhovory polostrukturované a nestrukturované. Mezi poslední použitou metodou patřila analýza deníku poskytnutého jedním ze členů zkoumané komunity.

2.2. Etický aspekt výzkumu

Podstatným rozměrem, který je třeba v průběhu výzkumu respektovat a dodržovat, je etický aspekt výzkumu. Respondenti budou seznámeni s finální podobou práce, jsou i průběžně seznamováni s dílčími výsledky, je zachována jejich anonymita, oni jsou tím měřítkem, zda nebylo zasaženo do jejich soukromí či nebyly použity informace, které by pro ně byly natolik citlivé, že by bylo nevhodné je použít. Nutnost přistupovat k informacím takto opatrně pramení z faktu, že valná část práce se odvíjí od jejich životů, příběhů, které prožili. Mezi výzkumníkem a respondenty se v mnohých případech vyvinul vztah, který přerostl bázi výzkumnickou v přátelskou.

3. Teoretická část

3.1 Vymezení termínů

Enkultura Proces začlenění jedince do kultury, který zahrnuje osvojení artefaktů, sociokulturních regulativů a idejí sdílených členy dané společnosti.¹¹

Hodnoty Představy jedinců nebo skupin o tom, co je žádoucí, správné, dobré či špatné. Právě na rozdílných hodnotách do značné míry spočívá variabilita mezi kulturami. Hodnoty jedince jsou výrazně ovlivněny konkrétní kulturou, v níž žije.¹²

Identita Typické rysy jedince nebo skupiny, obvykle podmíněné sociálními charakteristikami. U jedince, ale i u skupiny je takovým označením především jméno. Národní identita se například řídí tím, zda se považujeme za „Angličana“, „Američana“, „Francouze“ apod.¹³

Normy Pravidla, která určují náležité chování v různých sociálních kontextech. Normy buď předepisují určitou formu chování, anebo ji zakazují. Všechny skupiny lidí se řídí konkrétními normami, které se vždy opírají o nějaké sankce - od prostého nesouhlasu až po tělesné tresty nebo popravy.¹⁴

Předsudky Apriorní představy o jedinci nebo skupině, které se nemění ani po získání nových informací. Bývají buď pozitivní, nebo negativní.¹⁵

Reciprocita Princip ekonomické výměny fungující jako zásada vzájemného poskytování pomoci, výhod, ústupků, služeb, zboží a informací.¹⁶

Sociální interakce Jakákoli forma setkání mezi jedinci. Většina našeho života je tvořena sociálními interakcemi toho či onoho druhu, které mohou mít charakter

¹¹ SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-929-1. s. 204.

¹² GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Anthony Giddens ; [Z anglického originálu přeložil Jan Jařab]. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4. s. 549.

¹³ Tamtéž, s. 550.

¹⁴ Tamtéž, s. 551.

¹⁵ Tamtéž, s. 552.

¹⁶ SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-929-1. s. 204.

formální nebo *neformální*. Příkladem formální situace je vyučování ve třídě; neformální interakcí je třeba setkání dvou lidí na ulici nebo na večírku.¹⁷

Sociální postavení Sociální identita jedince v dané skupině nebo společnosti. Ve velmi obecné rovině může jít o sociální úlohu, kterou daná společnost přisuzuje muži nebo ženě; v konkrétnější rovině například o typ zaměstnání.¹⁸

Sociální role Očekávané chování jedince plynoucí z jeho konkrétního sociálního postavení. Tento pojem je založen na analogii s divadlem: jedinci jsou jako herci, kteří v závislosti na situaci vystupují v různých sociálních rolích.¹⁹

Status Sociální pozice, kterou člověk na základě svých práv a povinností zaujímá v sociální struktuře společnosti.²⁰

Stereotyp Přehnaný, přespříliš zobecňující a ideologicky zatížený popis sociální skutečnosti.²¹

Šok kulturní psychický i sociální otřes způsobený konfrontací jedince nebo sociální skupiny s cizí, neznámou a dosud neinteriorizovanou kulturou.²²

3.2. Vybrané migrační teorie

Podkladem následující pasáže týkající se představení některých migračních teorií (push-pull, neoklasická ekonomická, dvojího trhu, migračních sítí a institucionální) se stal příspěvek *Reflexe migračních teorií*, jehož autorem je D. Drbohlav.²³

¹⁷ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4. s. 553.

¹⁸ Tamtéž, s. 553.

¹⁹ Tamtéž, s. 553.

²⁰ SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-929-1. s. 204.

²¹ ERIKSEN, Thomas. H. *Sociální a kulturní antropologie : příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6. s. 319.

²² SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-929-1. s. 205.

²³ DRBOHLAV, Dušan. *Reflexe migračních teorií* [online]. Dostupné z URL: <<http://web.natur.cuni.cz/~ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>>[cit. 2010-02-02].

Push- pull teorie předpokládá působení faktorů, které jedince ze zdrojového prostředí vypuzují (tzv. „push“ faktory) a faktorů, které jej naopak přitahují do cílového prostoru migrace (tzv. „pull“ faktory).

Z „push-pull“ modelu lze například vyvodit, že:

1. Migrační pohyb nastává až teprve za předpokladů, že faktory, které migranta z původního prostoru vytlačují a které ho přitahují do prostoru cílového dosáhnou určité intenzity.
2. Intenzita „push“ a „pull“ faktorů, která je potřebná k tomu, aby jedinec migroval, se mění s okolnostmi a závisí na celé řadě subjektivních důvodů.
3. Migrační aktivity působí selektivně (ne každý se k migraci rozhodne).
4. Velikost migračního proudu a protiproudu je závislá na podmínkách v původní a cílové zemi a na velikosti překážek. Pokud jsou překážky malé a podmínky v původní a cílové zemi obdobné, lze očekávat i větší protiproud, a tudíž nižší účinnost/efektivitu migrace (lidé se budou vracet do původního prostoru). (Lee 1969)

Neoklasický ekonomický přístup vysvětluje migraci z hlediska makro úrovně rozdíly v nabídce a poptávce po pracovních silách. Oproti tomu na mikro úrovni vychází z premisy, že jedinec migruje v očekávání zlepšení celkové kvality života.

Teorie dvojího trhu tvrdí, že ve vyspělých zemích imigrace vyvěrá z neustálé poptávky po migrační pracovní síle a že existují dva typy pracovních sektorů. První sektor je pro domácí populaci, kvalifikované, kteří jsou dobře placeni, mají relativní stabilitu svých postů a perspektivu růstu kariéry. Druhý sektor je nebezpečný, fyzicky namáhavý, vykonávají se nekvalifikované činnosti, je špatně placení a najímání jsou do něj především pracovní migranti.

Teorie migračních sítí představuje migrační síť jakožto „množiny interpersonálních vztahů jež spojují migranty v cílových prostorech a jejich původní komunity v jejich zdrojových zemích příbuzenskými a přátelskými pouty.“ (Massey 1988)

Institucionální teorie migrace se zaměřuje na vliv rozličných institucionálních subjektů na migrační proudy. Migrační skupiny totiž často potřebují k uskutečnění migrace zprostředkování. Instituce tento fakt zohledňují a spoluvytvářejí prostředí pro migraci, odstraňují (nebo je vytvářejí) překážky.

Autor článku doporučuje v přístupu k migračním teoriím respektovat mikro i makro úhly pohledů. Vidění migrační reality pouze skrze pozice jedné může přinést úskalí v podobě limitovaného a nedostatečného poznání. Řešením by mohlo být vytvoření jednotné teorie na mezo úrovni anebo strukturování migrační reality do tří základních dimenzí. Jako první je zmíněna dimenze měřítkově- územně administrativní, to znamená buď vnitřní, nebo mezinárodní migrační pohyby. Mezi další možnou dimenzi patří měřítkově-analytická, v makro přístupu zohledňující prostředí s obklopujícími strukturami a v mikro přístupu zase jedince, migranta. V neposlední řadě tu máme i dimenzi vývojovou, tedy v jaké fázi rozvoje se společnost nachází, zdali v industriální, nebo v post-industriální fázi.

Posledním zmíněným teoretickým konceptem bude transnacionalismus. **Transnacionalismus** je novým trendem soudobých procesů migrace, transnacionální pole propojují původní a nová místa pobytu přistěhovalců, kteří-proti předpokladům státního myšlení- nerezignují na udržování sociálních vztahů propojující je s místem původu a nevzdávají se svých původních identit. Tyto vzorce chování nemusí být nicméně nutně formou rezistence vůči asimilačním tlakům. Ideálním typem transmigrantů v tomto smyslu nejsou přistěhovalci žijící v přijímající společnosti v úplné izolaci a veškeré své aktivity orientující na své domovy. Jedině multikulturní integrace může zajistit dlouhodobou stabilitu svým jasným oddělením členství v etnické skupině od členství v občanské multikulturním národě. Jen tato duální identita odpovídá podmínkám současného globalizovaného světa.²⁴

²⁴ SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ISBN 978-80-7325-136-9.

3.3. Klasifikace migrace

Jedna z existujících dichotomických klasifikací migračních pohybů se týká rozdělení migrace nucené a dobrovolné. Demuth dobrovolnou migraci dělí na migraci pracovní řetězovou, která probíhá za účelem sloučení rodiny, na migraci neimigrační, tedy na migraci dočasnou za účelem studia, výzkumu apod., a na migraci inovační, jejíž účelem je zlepšení životních podmínek či hmotného zabezpečení jednotlivců a rodin.

Oproti tomu se migrace nucená štěpí na migraci zapříčiněnou jednak mezilidskými vztahy- dělí se dále na migraci podstoupenou kvůli porušování lidských práv, spolu s migrací jakožto důsledek občanské války- a jednak na migraci způsobenou živelnými katastrofami. (Demuth 2000)

„Většinu mezinárodních migrantů tvoří pracovní, ekonomicky aktivní migranti, kteří jsou v drtivé většině (nebo alespoň velmi čteně) zastoupeni v mnoha typech migračních pohybů: v tradiční pravidelné migraci, ve smluvních pracovních pohybech, v pohybech vysoce vzdělaných pracovníků, i v ilegálních pohybech.“²⁵

Ukazuje se být důležité migraci rozčlenit a diferencovat dle různých hledisek, mezi které patří časové trvání, prostorové zacílení, etnická skladba v cílovém prostoru, národnost vystěhovalce a způsob organizace. Dle tohoto klíče se dají migrační pohyby rozdělit na dočasné a definitivní, vnitrozemské a zahraniční, vesnické diasporní a urbánní enklávní.²⁶

²⁵ DRBOHLAV, Dušan. *Mezinárodní migrace obyvatelstva- pohyb i pobyt (Alenky v říši divů)*. In *Menšiny a migranti v České republice : [my a oni v multikulturální společnosti 21. století]*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9. s. 18.

²⁶ LOZOVIUK, Petr. *Němečtí vystěhovalci z českých zemí a jejich jazykové ostrovy v jihozápadní Evropě*. In *Češi v cizině 10*, národopisná knižnice, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. s. 47.

3.4 . Přístupy k migrantům

Mezi tři hlavní možné modely přístupu k migrantům, se kterými se můžeme setkat, patří :

Diskriminační model- imigranti jsou začleněni do určité společenské sféry, ale není jim umožněno vstoupit do ostatních oblastí. S tímto přístupem se setkáme například v Německu, Švýcarsku či Rakousku.

Asimilační model stojí na jednostranném procesu rychlé a „jednoduché“ adaptace imigranta do nové společnosti. Příkladem země využívající tohoto modelu by mohla být Francie.

Multikulturální (pluralitní) model podporuje odlišnost minority od majoritní populace. Imigrantům jsou dána stejná práva ve všech společenských sférách, aniž by se očekávalo, že se vzdají svých specifíků. Pluralitní politiku můžeme nalézt zejména v Kanadě, Austrálii, Švédsku, Nizozemsku, a USA.²⁷

Anthony Giddens se v jedné z kapitol své knihy *Sociologie* zabývá pravděpodobným vývojem v interetnických vztazích a za příklad si vybral „Spojené státy, které se utvářely jako „společnost přistěhovalců“ a modely budoucího soužití, jež se rozvíjejí v americké společnosti, mají značný význam pro možné budoucí změny v Evropě.“²⁸

Prvním modelem je „asimilace, jež spočívá v tom, že přistěhovalci opustí vlastní tradice a zvyky, aby své chování přizpůsobili majoritní společnosti.“²⁹

Druhou variantou je model tavícího kotle, ve kterém „tradice přistěhovalců nejsou potlačeny tradicemi dominantními, ale mísí se s nimi, takže se vyvíjejí nové kulturní vzorce.“³⁰

Třetí model se označuje jako kulturní pluralismus, dle kterého „by bylo nejvhodnější podporovat rozvoj vskutku pluralitní společnosti, jež by uznávala mnoho rozdílných subkultur jako rovnocenné.“³¹

Každá z možností se potýká s překážkami bránícími v realizaci, ať již jde o rasismus, který často mívá institucionalizovanou podobu, či o stále přetrvávajících

²⁷ ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. Menšiny a migranti v České republice : [my a oni v multikulturální společnosti 21. století]. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

²⁸ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4. s. 251.

²⁹ Tamtéž, s. 251.

³⁰ Tamtéž, s. 251.

³¹ Tamtéž, s. 251.

předsudcích, které v přistěhovalcích vidí ohrožení pracovních míst, bezpečnosti a „národní kultury.“ V případné aplikaci jednoho z modelů brání i „tendence hledat v etnických menšinách viníky nejrůznějších problémů.“³² Autor tedy představuje vizi takovou, že etnické menšiny čeká „pokračující diskriminace na pozadí společenského klimatu vyznačujícího se napětím a nejistotou.“³³

3.5. Historická perspektiva

Historický exkurz do minulosti nám poslouží jako ukázka toho, že ani v 19. století nebylo některým členům české společnosti cizí odjet za novým, pokud možno lepším, životem do zahraničí, a to konkrétně v poměrně masivní vystěhovalecké vlně do směřující zámoří. Z tohoto příkladu se dozvíme o tehdejších nahlížením na migranty, o postoji státu a celé společnosti.

Jaroslav Vaculík zabývající se českou vystěhovaleckou vlnou do Spojených států uvádí na pravou míru poměrně nepřesnou vizi, že do Ameriky odjíždí lidé v nouzi, nutně potřebující zlepšení své životní situace. Naopak, odcestování si žádalo relativně vysoké náklady- na lovní jízdenku spolu s organizačními schopnostmi, dostatkem energie a podnikavosti. Dle jeho slov: „cestování, zejména do zámoří, bylo nákladnou záležitostí, kterou si skutečně nemajetní nemohou dovolit.“³⁴

Vstup na půdu Spojených států byl rovněž limitován, a to jednak zdravotním stavem- přijímány byly tedy „osoby zdravé a schopné práce, které se mohly samostatně uživit“. A zároveň odmítáni byli „lidé starší šedesáti let, děti bez rodičů do třinácti let, vdovy a neprovdané ženy s dětmi.“³⁵

V převažující míře se vystěhovalci do Čech již nevrátili, odjížděli již s vědomím, že se v nové zemi usadí nastálo, zařídili se podle toho a nebylo-li možné odcestovat rovnou s celou rodinou, posléze se pro zbytek rodiny vrátili. Mnohdy

³² GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4. s. 251.

³³ Tamtéž, s. 251.

³⁴ VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině 1850-1938*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4297-1. s. 17.

³⁵ Tamtéž, s. 18.

se jednalo o odchod kolektivní, který podle Vaculíka: „dodával odvahu pustit se do neznámého prostředí.“³⁶

Reakce na vystěhovalectví byly různé, jak tvrdí Vaculík: „od soukmenovců, kteří odešli v minulém století do Ameriky, přicházeli i dopisy nejen povzbuzující k emigraci a plné pozitivních referencí, rovněž také psaní plná zoufalství a stesku po vlasti.“³⁷ Vláda se později snažila zvyšování vystěhovaleckému trendu zabránit, distribuovala k tomuto účelu brožury s negativními referencemi neúspěšných přistěhovalců, Vaculík glosuje takto: „Postupně se však vystěhovalectví stalo předmětem zájmu státních úřadů. Nešlo totiž jen o nenávratný odliv populace jako zdroje branné a berné síly státu, ale také o ztrátu pracovní síly a movitého majetku. Politickým nebezpečím pak byla možnost návratu některých emigrantů, kteří by mohli propagovat v absolutistické monarchii svobodný svět a svádět občany k vystěhovalectví.“³⁸

³⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině 1850-1938*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4297-1. s. 19.

³⁷ Tamtéž, s. 18.

³⁸ Tamtéž, s. 17.

4. Vlastní korpus práce

4.1. Přiblížení terénního výzkumu

Terénní výzkum se odehrával v přibližně dvoutisícovém anglickém městě Charlwood³⁹ spadající pod region Surrey. Nachází se v těsné blízkosti letiště Gatwick, proto v Charlwoodu nalezneme množství hotelů zajišťující ubytování pro osoby využívající služeb tohoto letiště. Napojenost na hlavní město je poměrně dobrá, Charlwood je od Londýna vzdálen zhruba 40 km jižně.

Již zmíněná zkoumaná komunita sestávala ze zaměstnanců hotelu nacházejícím se v Charlwoodu. Zaměstnancům cizincům bylo poskytnuto bydlení v dvojdomcích v bezprostřední blízkosti hotelu. V jednom takovém bydlela i většina respondentů, Čechů, působících na místě průměrně již přes rok.

Češi tvoří značnou část zaměstnanecké komunity, spolu s nimi tam ale také žijí z Evropanů především Poláci, Maďaři, Litevci a Italové. Dalšími početnými zástupci mimoevropských zemí jsou kupříkladu Brazilci a Keňané.

Tato kulturní rozmanitost je vítaná, Češi si ji pochvalují z toho důvodu, že zamezuje tomu, aby docházelo ke klevetám a šarvátkám. Měli tu zkušenost, že jakmile se sešlo více Čechů, začaly se vytvářet skupinky, které se mezi sebou nebavily a zbytečně vytvářely konflikty a dusnou atmosféru. Komunikace s kolegy z jiných zemí jim poskytuje nadhled, který jim v Čechách chybí. Nejsou vázány striktními normami v rámci komunikace. Naopak jim přijde jako výzva zkusit spolupracovat s osobou, která vyrůstala v mnohdy naprosto odlišném prostředí. Dochází tak k výměně zkušeností, pohledů na svět.

Bariérou v této kooperaci bývá jazyková kompetence, která je mnohdy před odjezdem podceněna. S ne příliš dobrou kvalitou znalosti angličtiny se dá celkem bez problémů fungovat, nicméně pro neprofesní komunikaci není dostačující. Zrovna jeden z respondentů se cítil deprimovaný z toho, že nebyl schopen vyjádřit to, co chtěl, a z toho pramenil pocit vlastní neschopnosti a vykořeněnosti.

Proto se více upnul na své soukmenovce z Čech, což příliš nepříspělo k cíli, kvůli kterému odjel. Jeho motivací bylo dokázat si, že se dokáže postavit na vlastní nohy. V Čechách mu pocit soběstačnosti chyběl, ovšem otázkou zůstává,

³⁹ <<http://en.wikipedia.org/wiki/Charlwood>> [cit. 2010- 03-15].

zdali rozhodnutí odjet bylo motivováno pouze tím, aby něco dokázal sobě, anebo tím, že necítil dostatečný respekt u rodičů nebo u svých známých.

Postupem času si respondent přiznal, že v tom byla touha dokázat si, že má na to odcestovat a zařídit si vše potřebné, což jistě není snadný úkol a vyžaduje to určitou dávku odhodlání a odvahy.

Určitá dvojakost či rozštěpení provází celé jeho vyprávění. Odjíždí, protože už má „plné zuby“ svého okolí, Čechů a samotných Čech, avšak po pár týdnech v Anglii si uvědomuje, jak mu vše to, čeho měl tak akorát dost, chybí a jak to ve skutečnosti měl rád. Po překonání menších či větších obtíží života v Anglii si zvykl, začlenil se a domů se nevrátil také trochu z hrdosti. Životem v Anglii do jisté míry utekl před svými každodenními starostmi, které měl v Čechách, vymanil se z rutiny, šedi všedního dne.

Přesto se mu zdá, jako by v Anglii nežil tak úplně. Přirovnává to k vakuu. Nemá potřebu naplno se zabydlet, neboť se stejně za chvíli vrátí, ale z chvíle se mezitím stává poměrně dlouhá doba. Žije jen svou prací, hodně se upíná na své známé z Čech, se kterými pracuje a de facto se izoluje od ostatního světa. Vytvořil si svůj vlastní mikrosvět, ve kterém se vyskytují jen ti lidé, které tam pustí. S Angličany se tedy v podstatě nevidá, a když, tak jen po formální stránce- Angličané tvoří 99% vedení, zbývající personál, od kuchařů, pokojských a servírek, tvoří cizinci.

V Anglii tedy získal potřebný nadhled, který mu pomohl podívat se na svůj život z jiného úhlu. Dokázal si více vytříbit a ujasnit svá stanoviska, přehodnotil to, co mu dříve vadilo a v neposlední řadě prozřel i z prvotního okouzlení, kdy mu na Anglii přišlo téměř vše bezchybné. Nepřestal si na ní ovšem vážit toho, že Anglie ho přijala takového, jaký momentálně je, nepátrala po jeho minulých neúspěších, zajímalo ji, co je v něm nyní, co jí může nabídnout a jestli je ochotný vydat ze sebe maximum.

V Anglii dle respondentů dostanou šanci i ti, kteří by s tím měli doma potíže. Kupříkladu slečna z Čech, která vystudovala základní školu, získala v Anglii plnohodnotné místo a nemusí se kvůli -v očích jejich českých známých- nedostatečnému vzdělání považovat za méněcennou. Zároveň si uvědomuje, že po návratu do Čech to nebude mít jednoduché s hledáním práce, a je smířena s tím, že takovou práci, jakou má v Anglii, nejspíš nedostane.

Jak již bylo řečeno, mezi komunitou personálu vznikají pevné svazky, poutá je k sobě přátelství, někdy déle trvající, někdy vrtkavé a krátkodobé. Život ve stejných podmínkách pomáhá sblížovat natolik, že se ze vztahů ryze přátelských stanou vztahy partnerské. Samotní aktéři to se smíchem přirovnali ke kultovnímu americkému seriálu Beverly Hills, kde běžně přerůstalo kamarádství v partnerství a naopak.

Toto sblížování vede k tomu, že se překlene pocit samoty, který čas od času přepadne skoro každého. Pocit samoty byl označován za největší obtíž, se kterou se musí vypořádávat. Když nastane nepříznivé období, na psychiku to působí tak, že se aktéři obviňují z toho, že opustili rodiče, kamarády nechali ve štychu, ale zároveň cítí potřebu mít právo na svůj vlastní život.

Odjet do Anglie sebou tedy nese řadu nepříjemných rozhodování. Potvrdilo se, že se lidé rozhodli jet za prací v období, kdy byli s někým blízkým rozhádání a potřebovali začít od znova. Prvotní motivací vždy není polepšit si po finanční stránce. Navíc ve většině případů už vědí, co je čeká. Práci jim dohodí jejich známí, nejedou do absolutního neznáma. Pro mnohé se Anglie stane jakýmsi pomyslným odrazovým můstkem pro další působení mimo ČR. Pobyt v Británii jim ukáže, jestli jsou schopni obstát v cizí zemi, zvyknout si na nové prostředí, jak rychlá je u nich schopnost adaptace. Pokud se to podaří, po stránce sebevědomí si troufnout odcestovat za prací dál, lákají je zejména Spojené státy či Kanada.

Do Čech se respondenti plánují vrátit jako noví lidé, schopní, sebejistí, zkušení. Často ze své výplaty finančně podporují rodiče a odloučení pomůže ujasnit si, co očekávají od budoucnosti a roli, jakou v ní chtějí sehrát.

4.2. Rozhodnutí k migraci

Migrantovo rozhodnutí odcestovat do zahraničí nebylo vždy kvitováno s nadšením. Pro okolí bylo těžké pochopit a přijmout jeho důvody k odchodu. Objevovaly se i názory přirovnávající migraci k útěku, aktu slabosti či dokonce zrady- migrant se neuměl vypořádat s podmínkami stávajícími životními podmínkami, a tak jde „za lepším.“

Rodina a blízcí přátelé byli většinou obdařeni větší dávkou pochopení. Ti, se kterými jsem měla možnost mluvit, velmi prožívali počínání svých potomků v cizině, fandili jim, byli na ně hrdí, protože se odhodlali k něčemu, o čem oni jakožto rodiče třeba jen snili a k realizaci nikdy nedošlo.

V menším počtu případů docházelo k odrazování od myšlenky migrace, potencionální migranti se cítili až skoro citově vydírání. Pokud nakonec opravdu odcestovali, stávalo se, že byl jejich pobyt doprovázen výčitkami svědomí, následuje výrok jednoho z respondentů: „*Mám hrozný výčitky kvůli xx. Je nemocný a já si klidně odjedu, místo toho abych zůstal doma.*“

Paradoxem bylo, že kolikrát se argumenty rodičů, známých shodovali s tím, s čím sami v sobě bojovali, co se jim v počátcích honilo hlavou. Především se báli neúspěchu (citát z deníku respondenta: „*Vadilo by, kdybych se vrátil domů? Proč se vždycky pro něco nadchnu a pak se to pokazí?*“) přitom by zpravidla jejich předčasný návrat nebyl doma považován za selhání, zklamání či prohru. Z kruhu rodinného se přes případnou počáteční nevoli mohl spolehnout na maximální podporu.

Respondenti se navíc od své domoviny neodstříhli definitivně, zázemí zůstalo nezměněné, a tak byla relevantní možnost návratu, na rozdíl od kupříkladu vietnamských agenturních pracovníků v Čechách. Známý jsou případy, kdy se tyto lidé museli vzhledem k vysokým nákladům na cestu a na provizi agenturním kancelářím doma zadlužit, a tak by byl jejich případný neúspěch v krajním případě řešen dramaticky v rámci osobní cti- sebevraždou.

Migrant před odchodem rovněž racionálně zváží pro a proti. Vliv na jeho konečné rozhodnutí mají jednak reference od známých, kteří v cílové destinaci již pracovali, a jednak míra odhodlaní a jisté dávky odvahy a dostatku vůle k realizování. U převažující většiny respondentů hrálo roli i to, zdali existuje šance, že se přímo ve své práci v zahraničí setkají i s dalšími Čechy. Častokrát docházelo ke scénáři, že práce byla sehnána přes kamaráda či známého. Fakt, že migrant nebude v Anglii odsouzen k samotě, byl důležitý pro jednoho z respondentů, který říkal, že: „*Nevím, co bych dělal, kdybych sem jel a neznal vůbec nikoho. To bych se zbláznil.*“

Málokdy je tedy migrace náhlým popudem či dobrodružným únikem před šedí všedního dne, po bedlivému rozboru se dospěje k závěru, jestli převažují negativa, nebo pozitiva.

4.2.1. Motivační faktory migrace

Bývá obtížné jednoznačně vypíchnout jeden hlavní a převažující motivační faktor. Zpravidla se jedná o celý komplex důsledků, okolností a dalších činitelů. Jedna z pasáží v knize *Migranti a menšiny v ČR* se k této problematice vyjadřuje takto: „Rozhodování migrantů a v konečné fázi jejich chování je velmi složitý proces, který podléhá množství různorodých, nezávislých, ale většinou podmíněných faktorů.[...] Migrant tak většinou není „pánem situace“, jeho vnitřní pohnutky i vnější chování jsou do značné míry formovány vnějšími makrosilami, které rámuji konečný migrační obraz.“⁴⁰

Z rozhovorů s respondenty vyberme alespoň některé z převažujících motivací. Jednou z nich je i určitá idealizace budoucí lokality, kterou si migrant představuje ve všech ohledech příhodnější a přijatelnější než tu současnou. Otázkou zůstává, nakolik se toto očekávání potvrdí. Dále bychom našly pudy ekonomického rázu- touha zlepšit si finanční situaci, vydělat si dostatek peněz, které po návratu domů poslouží ke konkrétnímu cíli, ať již je to splnění dávného snu či splacení dluhu. Pak tu jsou i individuální faktory- kupříkladu problémy v osobním životě, nespokojenost pramenící z různých příčin. V neposlední řadě zmíníme i důvody nespádající pod žádnou kategorii- třeba chuť začít znovu od začátku, potřebu změnit prostředí, nutkání vymanit se ze stereotypu a každodennosti, načerpat nové zkušenosti- přičemž se počítá nejen s těmi pozitivními, dokázat si, že umím obstát v jiné zemi a postavit se na vlastní nohy, osamostatnit se.

⁴⁰ DRBOHLAV, Dušan. *Mezinárodní migrace obyvatelstva- pohyb i pobyt (Alenky v říši divů)*. In *Menšiny a migranti v České republice : [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9. s. 17.

4.2.2. Proč zrovna Anglie?

Nabízí se položit si otázku, proč je častou lokalitou pracovních migrantů zrovna Velká Británie. Z rozhovorů s respondenty povětšinou vyplývá, že se nedá s naprostou jistotou říci, zdali se rozhodli odejít právě kvůli Anglii jako takové. Pravděpodobněji se odehrával scénář ten, že Anglie není považována za nic více než momentální útočiště, či zemi, která nám dala práci a vlastně není až tak směrodatné, že se jedná právě o Anglii. Tuto funkci by de facto mohla suplovat i jiná evropská země s tradicí pracovní migrace. Dalo by se to shrnout tím, že Anglie obstála v konkurenci s dalšími zeměmi především tím, že poskytla pracovní příležitost spolu s možností zlepšit se v angličtině.

Nedostatečná jazyková kompetence znemožňovala komunikaci s ostatními zahraničními kolegy a pro migranty tímto postižené představovala překážku v každodenních interakcích. Ukázka z deníků respondenta týkající se problémů spojených s neznalostí angličtiny: „*Čím dál častěji uvažuji o tom, že pojedu zpět do Čech. Přijdu si tady ne zbytečný, to ne. Nevím, jak to říct. Všichni si tady povídají, ale já nemůžu. Neumím to. Říkají, že to chce čas, ale já si myslím, že časem se to nevyřeší.[...] „Vůbec mě to tady nebaví, asi bych vážně chtěl jít nebo spíš jet domů. Do Čech. Ale pořád ještě neumím anglicky. Musím to vydržet.“*

Nicméně jistá dávka atraktivnosti Anglie přesto sehrála svůj význam a jistě se najde dostatek migrantů, kteří odcestovali do Anglie kvůli jejím konkrétním rysům jevící se migrantům jako sympatické.

Ve prospěch Anglie hraje i přítomnost Londýna obdařeném jakýmsi charismatem, *geniem loci*⁴¹, přitahujícím stále značné množství imigrantů ve srovnání s ostatními anglickými městy. Pro respondenty nepůsobící přímo v Londýně je snem a metou dostat se do této metropole. Sehnat v ní práci se jeví jako znamení úspěchu, postup v osobním žebříčku.

⁴¹ Duch vládnoucí na určitém místě. In *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům spol. s r.o., 1996. ISBN 80-90-1647-8-1. s. 118.

4.3. Průběh migrace

Prvotním zájmem respondentů bylo najít si zaměstnání. O Velké Británii hovořili jakožto o místu, kde uplatnění najde téměř každý, pokud je tedy ochoten nastoupit na nižší pozici či do zaměstnání ve zcela jiném oboru, či v takovém, které by v Čechách nevykonával, ať již z důvodu nedostatečného finančního ohodnocení nebo nižší prestiže.

Ovšem dle názorů respondentů mají ve Velké Británii pracovní pozice, kterými se v Čechách opovrhuje, jiný statut a jsou brány jako jakékoli jiné, a tak si člověk nemusí připadat jako podřadný pracovník, jelikož má zajištěny veškeré výhody, práva a standarty spolu se zázemím. A i přes vykonávání, dle slov respondentů, podřadnějšího povolání je pro ně úspěch již to, že si dokázali zaměstnání najít.

Tato úspěšnost se zpravidla demonstrovala zejména zasíláním našetřených úspor a dáreků. I když se v případě pozorností jednalo o naprosté maličkosti, drobnosti či věci, které si člověk může pohodlně opatřit i v Čechách. Spíše měly k obdarovanému vyslat jasný signál s poselstvím zhruba takovým- jsem v pořádku, vše funguje, nestrádám, můžu si dovolit koupit vám dárek, nemám se špatně, daří se mi.

Respondent vykonávající v Anglii totožnou práci jako v Čechách v následujícím citátu potvrdil výhodu práce v zahraničí co se týče finančního ohodnocení. „*Výplata byla cajn, za 24 hodin mám 108 liber. To je na české 3250 a to je v čistém. Hrubého jsem bral 135 liber. To je 4053. To docela jde, ne? V (název podniku v ČR, ve kterém pracoval před odjezdem do Británie) za 24 hodin bylo 1100. Hustý rozdíl. A to se tady ani tolik nenadřu.*“

Když nepočítáme migraci elit a expertů, většinou dochází ke scénáři, že migrant vykonává práci, pro níž je těžké najít rodilé zaměstnance. Dalším dominantním pocitem tedy může být rozčarování, obzvláště za předpokladu, že se nedaří najít si práci, což dle některých vyžaduje dostatek času, ale i financí.

Zaměstnaní Češi jsou většinou spokojeni a na chování ze strany zaměstnavatelů si nemohou stěžovat. Ve vystupování vedení se obvykle nevyskytuje ani náznak povyšování se či nějaké další nešvary, se kterými měli respondenti zkušenost prostřednictvím komunikace s nadřízenými v Čechách.

Někteří z respondentů ovšem dodávají, že ona profesionalita a korektní chování může mít svůj původ v oné příslovečné anglické rezervovanosti a konzervativnosti, které považují neadekvátní emocionální reakce za nekorektní a nežádoucí.

Vedle nalezení zaměstnání je další důležitou sférou v životě migranta přání mít v pořádku „papíry“, čili dokumenty garantující legální pobyt. Ač může být Velká Británie vnímána jakkoli liberálně v postojích například k přistěhovalcům, o to přísněji dbá na dodržování a respektování úředních předpisů. Jejich neznalostí se člověk může ocitnout v pozici nelegálního migranta, a to po stránce pracovní. Vedle legálního vstupu do země je tedy zapotřebí zajistit legalitu práce pomocí tzv. dokumentu The Worker registration scheme⁴²

Migrant je dále v nové zemi vystaven jemu doposud neznámé situaci, kdy se ocitá v prostředí, jehož řeč plně a stoprocentně neovládá, bez stálých přátel, známých, spřízněných duší. Na tento stav zareaguje zpočátku tak, že začne veškeré snahy a síly upínat k tomu, aby splnil své poslání a záměr, kvůli kterému odjel. A v případě, že je tímto cílem najít si zaměstnání a pracovat, pak se plně koncentruje právě na svou práci a fakt, že v zemi prozatím nikoho nezná, nahrává tomu, aby se v jeho životě vytvořil jediný středobod, a to právě povolání. Práci se tedy odevzdá, zcela a bezvýtku se do ní ponoří.

Tomáš Sedláček se v jedné kapitole své knihy *Ekonomie dobra a zla* odkazuje na Epos o Gilgamešovi, v němž nalézá princip, který se zdá být naší společnosti vzdálený, nicméně autor dokazuje, že se jedná o princip blízký.

„I dnes často žijeme v Gilgamešově představě, že lidské vztahy- tedy sama lidskost- jdou na úkor pracovního nasazení, že by lidé byli výkonnější, kdyby neztráceli svůj čas a energii ne-produktivními záležitostmi. Žijeme v představě, že doména lidskosti (lidských vztahů, lásky, přátelství, umění atd.) je ne-produktivní.“⁴³

Mnozí zaměstnavatelé by jistě nebyli proti tomu, kdyby i ostatní zaměstnanci, nejen pracovní migranti, povýšili svou práci nad osobní život,

⁴² Norma zajišťující legální práci v Británii. <<http://www.coolagent.cz/cz/2949-gb-registrace-na-home-office.html>> [cit. 2010-03-12].

⁴³ SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla : po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha : 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8. s. 24.

ovšem je zapotřebí dodat, že totální zasvěcení se práci a stagnující soukromí je pouze dočasný migrantův stav.

Zde se nabízí určitá podobnost s Goffmanovým konceptem totální instituce, ve kterých je jedincům systematicky zmenšován počet světů, jež by pro ně mohly být důležité. Veškerá činnost je soustředěna na zajištění základních životních potřeb, v totální instituci nevznikají nové hodnoty.⁴⁴

Nicméně než se migrantův život v cizině přiblíží tomu životu, který vedl v Čechách, ještě projde jakýmsi mezidobím. Toto provizorium se projevuje v určitém schizmatu, migrant neví, jestli má cenu si nějakým způsobem zvelebovat kupříkladu místo, kde bydlí, neboť si stále není jist, jak dlouho mu angažmá v cizině vydrží. Hlavou mu víří myšlenky ohledně toho, zdali to „má nebo nemá cenu.“ Zde je ukázka takového dilematu jednoho z respondentů spekulujícím o koupi kusu nábytku do svého bytu. *„Už mám vyhlídlé pěkné křesílko. Ale nevím, jestli má pro mě cenu kupovat nábytek, když nevím, jak dlouho tady vydržím. Ale faktem je, že ten pokoj musím dát nějak dohromady a zkrášlit ho.“*

Zkušenost respondentů veskrze ukazuje, že dříve nebo později převládne touha po seberealizaci, která se projevuje například oním zkrášlováním a zútulňováním interiéru a to z toho důvodu, aby se v něm migrant cítil dobře a neposlední řadě i pro to, aby z příbytku vyzařovala osobitost jeho obyvatele.

Frekventovanější se ukázala být i komunikace se svými známými v Čechách. Jisté omezení spočívá v absenci osobního kontaktu, ale jinak se nabízí možnost udržování kontaktů z Čech prostřednictvím moderních technologií- od e-mailu, přes chat, sociální sítě a telefonování přes internet. Možná překvapivě se respondenti začali více zajímat o dění ve svém bydlišti až poté, co došlo k vycestování. Najednou jsou více pozorní a všímaví, přímo lační po novinkách a jakýchkoliv informacích, které se jim dříve zdály bezvýznamné a nedůležité. Teď se situace v mnohém dramaticky změnila a respondent sám sebe s nadsázkou přirovnává k pavlačové klepně, pro kterou je podstatnější vědět, kdo z jeho známých se chystá uzavřít sňatek než vnitropolitická situace v ČR. Obyčejně se v migrantovi mířícím do Čech na návštěvu snoubila zvědavost zároveň s obavou

⁴⁴ GOFFMAN, Erving. *Asylums*. Penguin Books Ltd., 1991 UK.

z toho, co se za jeho nepřítomnosti mohlo změnit: „*Jsem zvědavý, jestli se doma něco změnilo nebo zůstalo vše při starém.*“⁴⁵

Bez povšimnutí by neměla zůstat skutečnost, že se ve Velké Británii u migrantů projevil stesk po těch osobách, od kterých původně odjížděli s tím, že jich mají „plné zuby.“ Jakoby schopnost revize a bilancování byla intenzivnější se vzdáleností od domova. Odchod tedy umožnil kriticky a bez patosu bilancovat, a mnohdy si člověk uvědomil, že ty, od kterých si potřeboval odpočinout, má vlastně rád více, než byl ochoten v hloubi duše připustit. „*Stýská se mi po (název města). V životě bych to do sebe neřekl, že tohle budu psát. Natož na to myslet. Co asi všichni dělají.[...] Tady takový kamarády jako v Čechách nikdy mít nebudu a ani nechci. Protože mí kamarádi nejdou ničím a nikým nahradit.*“

4.3.1. Češi v anglické společnosti

Následující pasáž opřeme o Giddensovu stat' nazvanou Multikulturní Británie⁴⁶. Jak již samotný název napovídá, Giddens se vyjadřuje o Británii jakožto o zemi, která vždy považovala plnou integraci cizinců za žádoucí a dosažitelný cíl. „V roce 1966 prosadila labouristická vláda Zákon o vztazích mezi rasami a ustavila výbor, jenž mohl zasahovat v případech prokázané diskriminace z rasových důvodů.“ O dva roky později byl přijat nový protidiskriminační zákon, který omezoval vstup přistěhovalců do země a „Zákon o britském občanství v roce 1981 zpřísnil podmínky pro přijímání osob z bývalých nebo současných kolonií nebo dominií.“ V 70. a 80. letech došlo k „radikalizaci menšinové politiky“ a zároveň se ukázalo, „jak bude vytváření multikulturní společnosti nesnadné, protože hrdost na vlastní víru se může dostávat do rozporu s pocitem příslušnosti k Velké Británii.“

Rovněž i mnozí respondenti do Anglii odjížděli s vědomím, že budou žít v multikulturní společnosti, ať už to znamená cokoliv. S rodilými Angličany se nicméně v soukromém životě a ve sféře volného času příliš nesetkávají, možností vzájemné interakce se nenajde tolik.

⁴⁵ Kurzívou označené citace pocházejí z rozhovorů s respondenty a deníkových zápisků.

⁴⁶ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4. s. 248.

Čeští migranti sami sebe veskrze nepovažují za výrazná a kulturně vyhraněná etnika jako tomu může být například u početnějších a nábožensky vyhraněných komunit. Poměrně rychle a bez problému přejdou na nový životní styl, neboť jim jednak může být blízký, a jednak se zas tak nemusí lišit od biorytmů, dle kterých fungovali v Čechách. Dle jejich slov je v Anglii tolerováno velké množství životních stylů a existence různých subkultur, a tak ani nemají potřebu sebevymezovat se prostřednictvím tradic a zvyků. Dodržování osobních rituálů převažuje nad dodržováním či prezentováním těch „typicky českých“, přičemž by se dala rozvinout debata o vágnosti tohoto označení.

Jednou z mála výjimek, kdy by se dalo hovořit o specifčnosti, je příprava štědrovečerní večeře. Nicméně děje se to pouze ve sféře „divadla.“ Spíše než že by se jednalo o nutkavou potřebu večeřet na Štědrý den kapra s bramborovým salátem či jinou variantu a vytvořit si tak atmosféru domova, byli respondenti zvědaví na to, jaké budou ohlasy a reference na slavnostní tabuli od ostatních zahraničních kolegů.

Určité komunikační svízele v anglické společnosti byli zakoušeny tehdy, když podle některých Angličanů Češi neodpovídali jakémusi mustru, dle kterého lze Čechy jednoznačně rozeznat a identifikovat, například že se dá očekávat, že co Čech, to pravidelný uživatel lihovin, zejména piva atd. Tyto nepřesné a zkreslující představy by se daly považovat za stereotypní a je nutno podotknout, že zpravidla šlo o proces oboustranný, neboť i Češi přijížděli, ač třeba nevědomě, s podobně zakořeněnými představami o Angličanech.

Angličany měli spojené především s určitými prvky v komunikaci a vystupování, které se jim zdály přehnaně zdvořilé, až hraničící s neupřímností a přetvářkou. Po delším pobytu v Británii toto mínění projde reflexí a v nové interpretaci se objevily názory, že tato slušnost může být v některých momentech naopak žádoucí a ceněná. Kupříkladu zabraňuje vyřknout zbrklé soudy o člověku, kterého vlastně ani neznáme. Někdy je potlačení svého prvotního dojmu a názoru vůči druhému milosrdnější oproti postoji „co na srdci, to na jazyku“, který může unáhleným soudem nenávratně poškodit vybudovaný vztah.

Také pochybovali, že by se této rezervovanosti v hojně míře užívalo v rodinném prostředí, spíše si myslí, že je praktikována při kooperaci s vnějškem. To znamená, že jsou jasně stanoveny pravidla. Někomu tato transparentnost

může vyhovovat, záleží na individuálních aspiracích jedince. Avšak bude-li to přijato jakožto společenská norma či vzorec chování, které si interiorizujeme, je možné fungovat ve společnosti bez jakýchkoli obtíží nebo faux pas.⁴⁷

K nedorozumění docházelo tehdy, když nebylo známo kulturně sdílené pojetí otázky 'jak se máš?' Čerstvý český migrant, nenavkyklý na určitá specifika, většinou svou odpovědí, ve které vysvětloval, proč se má tak a tak, trochu tazatele postavil do role psychoterapeuta. Ono frekventované 'how are you'? přitom bývá jen běžnou a nikterak neobvyklou součástí pozdravu.

Důležitým rozměrem je, že od takového kategorizování opouští a přesouvá se na rovinu přátelského špičkování- „v Čechách máte prý hezké holky, tak to ty asi nebudeš Češka☺.“ Není vyloučeno, že dojde k poznání, že co do světónázoru a životního stylu nejsou rozdíly a odlišnosti až tak markantní a Čech se leckdy od Angličana rozezná až ve chvíli, kdy jeho původ prozradí angličtina s přízvukem.

Přesto respondenti vyjadřovali pochybnosti ohledně pravděpodobnosti, že by byl přistěhovalec vnímán naprosto totožně jako rodilý Angličan. Naopak ze strany většinové společnosti registrovali určité stupně v rozlišení a kategorizaci migrantů. Na ty ze střední Evropy bylo nahlíženo jinak než na ty z Evropy východní apod. Všeobecná přijatelnost přítomnosti jedné skupiny migrantů na území Británie automaticky neznamenala a nezaručovala žádoucnost skupiny druhé.

Ačkoli celkově vzato, náhled na pracovní migranty jakožto na ty, kteří berou práci majoritě už je minulostí a přesunul se do sféry akceptovatelnosti. Evropa demograficky stárne a uvědomuje si nutnost a potřebnost lidí přicházející do země za prací.

4.3.2. Analýza deníku

Významným zdrojem informací se ukázal být deník poskytnutý jedním z respondentů. Otazník směřuje na míru vědeckosti informací v něm obsažených. Avšak v jeho prospěch zároveň hrají vzpomínky a autentické pocity zapisované bez jakéhokoli přikrášlování. Za předpokladu, že k deníku budeme přistupovat jako k výzkumnému materiálu, který je potřeba zanalyzovat, s adekvátní hladinou

⁴⁷ Výraz z francouzštiny používající se pro označení společenského klopýtnutí, znemožnění či přešlapu a trapasu.

nezaujatosti a nadhledu, pak nám pomůže přiblížit a pochopit migrantovy pohnutky.

Častým a opakovaným jevem bylo, že autorovy zápisky se nevztahovaly výhradně k novému působišti, stále ještě bylo patrné prolínání současnosti se vzpomínkami na domov. Projevovalo se to různými narážkami na život v Čechách, zmínkami o rodičích. Stesk byl tedy průvodní emocí: „*Zase vidím letět další letadlo. Tady jich je vidět přes dvacet za den. Pokaždé si představuju, že tam sedím a letím domů. Ale utíká to rychle, tak budu doma za chvíli. Třeba se tam v Čechách najde lepší místo než mám tady v United Kingdom.*“

Dále migranta sužoval vtíravý a všudypřítomný pocit samoty a vyloučení hraničící s beznadějí: „*Ono to tady není špatný, ale cítím se tady tak sám. Mám kamarády, ale nejsem mezi svýma.[...] Jsem sám a není to dobrý pocit. Nevím, jak se mám začlenit. Nevím vlastně vůbec nic. Vím jen to, že jsem čekal něco úplně jiného. Asi se zase vrátím zklamaný a s ostudou domů. Ještě to tady pár dní vydržím a potom uvidím. Do toho ledna to tady (snad) vydržím a potom hodně rychle pryč.*“

Mezi další emoce patřil strach z budoucnosti nebo spíše z toho, že si respondent musel zvyknout na jiný druh vnímání a pocitování času, žil víceméně ze dne na den, dlouhodobější horizont nehrál roli, a tak paradoxně došlo k tomu, že to, po čem toužil, se ukázalo jako danajský dar. Doma ho právě iritovala ona nalinkovanost jeho života, měl pocit, že je vláčen a rozhodování není úplně tak na něm. V cizině se tato situace zcela obrátila, začal se zde spoléhat jen sám na sebe a na své schopnosti. Pro člověka nezvyklého na sebejistotu a sebevědomí je to tvrdá zkouška, která nicméně ve finále přináší své ovoce.

Přítomná je i obava z pochybení, varianta návratu by byla brána s nelibostí. Avšak je ale znát, že autor je v jádru optimista, svůj úděl bere jako zkoušku, kterou musí podstoupit. „*Ale co! Dal jsem se na vojnu. Tak to nevzdám a budu bojovat. Snad už to bude jen lepší a lepší. Časem se tomu všemu zasměju. Doufám.*“ V knize Menšiny a migranti v ČR je obecně imigrace do nového prostředí považována za velmi závažný akt, hluboce zasahující do života člověka. „Stres z migrace“ je mnohdy přirovnáván k situacím, jimž člověk musí čelit např.

v případě úmrtí blízkého člena rodiny, rozvodu nebo při velikém osobním zadlužení.⁴⁸

Po uplynutí určité doby v zahraničí je patrné prokládání vět anglicismy, což může značit sžívání se s jazykem. Zvnitřňují se rovněž i nové hodnoty, svět začíná být vnímán prostřednictvím nového jazyka, pozměnění se tedy úhel pohledu nastavený tak, aby mohl ve společnosti fungovat jako rovnoprávný člen.

U těch, kteří si rádi pochutnají na jídle, a jsou zvyklí na určitý typ kuchyně, nastane kulturní šok i na poli jídla. *„A v úterý jedu do Londýna do České restaurace. Na to se fakt těším. Dám si řízek a jako moučník guláš ☺ Jako vážně mi chyběj houskové knedlíky. Vlastně kompletně čeká kuchyně.“*

Jak bude počáteční situace zvládnuta, záleží především na samotném založení člověka. Osoba labilní se sklonem k sebelítosti a s černě viděným světem, by tlak a zmatek mohla nést podstatně hůře než člověk optimistický a entuziastický. Může se ovšem ukázat, že v krizových situacích se člověk zachová úplně jinak, než by sám očekával.

V září se objevila zmínka o Vánocích, autor si uvědomil, že je poprvé nebude slavit doma v kruhu rodiny, nicméně se to pokouší zlehčovat a bagatelizovat, odsunout do nevědomí. Což je jeden z obranných mechanismů- vsugerovat si, že nám to vlastně nevádí, až to mu vážně uvěříme a začneme se podle toho chovat, upravíme tak svoje jednání a chování. Do jisté míry to může fungovat, nikoli absolutně. Ve skrytu duše jsme si až moc dobře vědomi svých pocitů a nepříjemných myšlenek.

V začátcích jsou ovšem tyto niterné pocity z nutnosti odsouvány do pozadí, přehluší je záležitosti formální- zařizování ubytování, dokladů, práce atd. Také se ukáže, že toho, čeho jsme se obávali, překonáme snáze než bychom očekávali. Strávení Vánoc mimo domov nebylo takovou tragédií a posílilo nás to v domnění, že už zvládneme téměř vše, pokud si sami v sobě nebudeme vytvářet případné překážky.

Dočteme se také, že se autor cítí být sebejistějším, všímá si na sobě změn a posunů v sebevědomí. Na druhou stranu reflektuje i to, že zároveň potlačil a utlumil některé své vlastnosti, které by mu dle vlastního uvážení překáželi v tom,

⁴⁸ DRBOHLAV, Dušan. *Mezinárodní migrace obyvatelstva- pohyb i pobyt (Alenky v říši divů)*. In *Menšiny a migranti v České republice : [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9. s. 23.

aby zapadnul do určité skupiny, což pro něj byl důležitý moment překonání počáteční izolovanosti a osamění. Po návratu domů svým známým připadal skoro cizí, v každém případě jiný a méně čitelný. Chvíli trvalo než si, dle slov svého okolí, sundal masku a byl zase tím 'starým dobrým' kamarádem.

V začátku si autor pochvaloval podporu, které se mu dostávalo od kolegů, ovšem rovněž tvrdí, že nebyla neobvyklá určitá soutěživost ohledně toho, kdo si dříve osvojí jazykovou kompetenci a získá tím naději na lepší pracovní pozici. V tomto ohledu byli poměrně handicapováni starší spolupracovníci, kteří si stýskali nad tím, že už jim jde učení nového jazyka hůře. Věk je tedy v tomto případě znevýhodňující faktor.

Upínání se na další Čechy, znamenají pro něj symbol domova. Možnost promluvit si rodnou řečí se stává přímo požitekem obzvlášť těm, kteří se ještě natolik nesžili s angličtinou a nedošlo k fázi ztotožnění se s novým jazykem. Z toho pramení deprese z nemožnosti komunikace, nebo z jejího omezeného rozsahu. Občas tak vznikají komické situace a špatně pochopená věta vede k humorným situacím.

Anglie zpočátku byla braná jen jako provizorium, momentálně už autor hovoří jinak a uvažuje o dalších destinacích. Vycestování za práci ho posunulo vpřed, jeho motivací je vrátit se do Čech jako lepší člověk, ať už to zní sebevíc jako klišé, avšak pro něj to otřepaná fráze není, bere pobyt v cizině jako zkoušku, a zpočátku i jako očištec. Věří, že jazyková znalost mu pomůže v Čechách najít lepší práci. „*Snad se naučím anglicky. Vlastně jsem přijel jen kvůli tomu. Nešlo mi o peníze, ale o jazyk. Až se vrátí do Čech, tak si budu moct vybrat práci podle sebe a svých představ. V Čechách je angličtina hodně důležitá.*“

Shrneme-li převažující tendence a hlavní leitmotivy deníku, tak zpočátku bylo znát, že autor píše o svých pocitech bez příkras, naopak se svým způsobem vyžívá v emocích, které jsou dány pobytem v novém neznámém prostředí. Poté nastal posun, autor převážně bilancoval, klidné popisné pasáže byly střídány rychlými střihy hraničící až se sebeobviňováním. Když se zdá, že se dočteme něco pozitivního, na další stránce nás překvapí existenciální ráz čišící z jeho promluvy. Ze začátku byly zápisky pravidelnější, frekvence byla mnohem častější ve srovnání s dobou následující, což je hodnoceno jako dobré znamení a důkaz toho,

že už není potřeba využívat deník jako formu úniku či udržování duševní hygieny, k čemuž nejspíš primárně sloužil.

Jako důvody k odchodu byla uváděna jednak touha zjistit, jestli to zvládne, jednak snaha o osamostatnění. Autor si přál načerpat nové životní zkušenosti, podívat se na svůj život z jiného úhlu pohledu. Zlepšení angličtiny a finanční ohodnocení nehrálo dominantní roli.

4.3.3. **Otázka identity**

S jedním z respondentů se znám poměrně dobře, a měla jsem i možnost pobýt s ním určitý čas při terénním výzkumu. Respondent pochází z menšího města, dalo by se říci maloměsta, kde se potýkal s negativními důsledky klevetivosti, což do jisté míry poškodilo jeho pověst ohledně sexuální orientace. V novém prostředí tyto spekulace zcela absentovaly. Migrace tudíž může fungovat i jako jakýsi útěk před vlastním stínem. Jelikož mnohdy je naše osobnost budována i naším okolím, a tento proces jde jen ztěží nějakým způsobem korigovat či do něj nějak zasáhnout, ovlivnit ho. A tím, že málokdy podléhá naší vůli, musí být patrně velmi úlevné, když je nám poskytnuto začít od znova, s čistým štítem. Člověk dostane šanci vybudovat si svou pověst znovu, vynechat některé etapy svého života, na které nerad vzpomíná, leccos zamlčet nebo o tom zbytečně nemluvit. Přichází tedy pocit nebývalé svobody, i když je faktem, že je možné, že leckdo může mít pocit, že ztratil sám sebe, že už neví kým vlastně je, má pocit nejistoty, doprovázený osobnostní krizí, která vyústí buď v identitu novou, či se postupem času opět „nalezne“

Než dojde k tomuto znovunalezení se, jedinec může svou frustraci v krajním případě ventilovat leccakými způsoby neslučujícími se se všeobecným souhlasem. Nadcházející citace pochází z pera francouzské spisovatelky glosující sociální nepokoje ve Francii. „Theo možná bude mít později chuť zapalovat auta. Protože je to gesto hněvu a frustrace a možná že největším výrazem frustrace a hněvu není nezaměstnanost, bída nebo absence budoucnosti: možná je to pocit, že nemáte

svou vlastní kulturu, protože jste vklíněni mezi dvě kultury, mezi dva nekompatibilní systémy znaků. Jak můžete existovat, když nevíte, kdo jste?“⁴⁹

V díle „Jazyk a identita etnických menšin“ jsou vymezeny dva možné koncepce etnické identity. Jedním z nich je koncepce „**buď- anebo**.“ Tento dualistický koncept vychází z herderovské představy národa coby organického kolektivního subjektu, homogenní pospolitosti stejného jazyka, kultury. Člověk je buď příslušníkem jedné etnické pospolitosti, anebo jiné- „třetí cesta“ je jen obtížně realizovatelná (smíšená manželství) či prakticky zcela nemožná.

Druhou variantou je koncepce „**nejen, ale i**.“ Tato liberální multikulturní koncepce má společný jmenovatel snahu o propojení či koexistenci majoritní a minoritní složky, o pohled na všechny kultury jako součást společného bohatství společnosti.⁵⁰

4.3.4. Způsoby začlenění se do nové společnosti

V novém působišti migranta může dojít k tomu, se projeví určitá nespokojenost s jeho působením ve společnosti. Migrantovy původní představy, se kterými odjížděl, nemusí stoprocentně odpovídat realitě, a jsou v novém kontextu reinterpretovány. A migrant této situaci čelí nějak na ní reaguje.

Zjednodušeně pojato, buď se s daným stavem smíří, avšak bude zklamán. V tomto bodě se spekuluje o potencionálním návratu domů, či o možnostech změny, anebo si migrant de facto vsugeruje, že to takhle vlastně chtěl a má, co si zaslouží a roztrpčení si nepřipustí.

Typologii způsobů individuální adaptace rozvinul Robert K. Merton.⁵¹ Mezi ně patří konformita, inovace, ritualismus, únik a rebelie, přičemž je rozdíl v tom, jak tyto formy korespondují s kulturními cíli a institucionálními prostředky. Jakožto pozitivní jev vychází pouze konformita, oproti tomu je zcela destruktivní únik, a v případě rebelie se nedá přesně určit, jakou úlohu hraje, liší se to použitým prizmatem. Nevyrovnaně vychází inovace a ritualismus.

⁴⁹ BARBERY, Muriel. *S elegancí ježka*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-7294-286-2. s. 246.

⁵⁰ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin : možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

⁵¹ MERTON, Robert., K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-92-3. s. 146.

Rozhodne-li se původně ekonomický migrant zůstat v zemi natrvalo, je relevantní hovořit o možném způsobu začlenění se do nové společnosti. J. Vaculík se o jedním z nich, o asimilaci vyjadřuje tak, že její výslednicí není vždy prosté pohlcení jinonárodním prostředím, ale že může existovat také vliv přistěhovalců na autochtonní obyvatelstvo. Uchování národní specifiky podle něj závisí na některých faktorech. Hlavními z nich jsou: 1, geografické podmínky nového prostředí 2, demografické podmínky, tj. početní velikost přistěhovalecké menšiny a ta, zda její příslušníci jsou usídleni kompaktně nebo disperzně 3, forma osídlení: město- vesnice 4, povolání imigrantů: zemědělci, dělníci, živnostníci 5, příčiny vystěhovalectví: náboženské, hospodářské, politické 6, Rozdíl v hospodářské, sociální a kulturní struktuře imigrantů a autochtonů 7, shoda či rozdílnost v náboženském vyznání 8, stupeň národního vědomí přistěhovalců 9, vztah státu k přistěhovalcům.⁵²

Ve sborníku T. Šiškové je zmíněno, že zachování kulturní identity nemusí jít ruku v ruce s tím, zdali imigrant udržuje vztahy s ostatními etnickými skupinami. V případě integrace a separace identita uchována je, avšak jen u integrace platí, že se imigranti setkávají i s ostatními etnickými skupinami. Co se týče marginalizace a asimilace, původní kulturní identita udržena není⁵³.

4.3.5. Poznámání komunistickou érou?

Jistý vliv na to, jakým způsobem bude nazíráno na nové zahraniční působiště, může mít fakt, jestli je migrant z Čech pamětníkem doby socialismu. Prožil-li totiž značnou část života v totalitárním státě, mohlo se to na něm podepsat v tom směru, že pro něj v cizině bylo překvapením něco jiného, než pro migranta, který zná éru komunismu jen z vyprávění.

Jak zástupci starší generace, tak zástupci generace mladší, se potýkají v určitých ohledech s odlišnými problémy. Dílo „The Polish peasant in Europe

⁵² VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině 1850-1938*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4297-1. s. 14.

⁵³ ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice : [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

and America⁵⁴ amerického sociologa a představitele tzv. Chicagské školy, W. I. Thomase, se zabývá tímto jevem. Polští imigranti přicházející do Spojených států se potýkají s různými problémy, zvyklí na jiný druh sociální organizace neumí například komunikovat s úřady. Mladším jedincům zase vadí neosobní vztahy.

I když se člověk žijící v tehdejší Československu proti režimu vymezoval a nesouhlasil s ním, přesto se na něm život v nesvobodných politických reáliích mohl nějak podepsat.

Respondent se zmiňoval o tom, že spoustu záležitostí, které byly doma na denním pořádku, a se kterými se setkával téměř všude, až se s nimi pomalu začal smířovat, najednou v cizině samozřejmě nebyly. Měl na mysli například korupci - v zahraničí nepřijatelnou a zavrženíhodnou, v rodné zemi natolik prostoupenou skoro všemi oblastmi, až ztratil chuť proti ní bojovat.

Je otázkou, nakolik našemu respondentovi a jemu podobným totalita způsobila do budoucnosti jakýsi handicap či cejch. On sám tvrdí, že byl v začátcích v Anglii v šoku, protože na vlastní oči viděl, že principy, o nichž jen snil, a které se zdály být zcela nereálné a utopické, jsou v jiných zemích garantované.

Informační embargo v bipolárně vnímaném světě a etnicky téměř homogenní zemi se podle něj na člověku odrazí. Zdůrazňuje potřebu o to více se otevřít novým názorům a myšlenkám, a vymanit se z černobílého vidění světa. Avšak zároveň upozorňuje a nebezpečí, které by skýtalo nekritické přijímání „Západu“, po celá léta z oficiálních míst tabuizovaného a zatracovaného. A tak se snaží eliminovat uvažování v intencích „malého českého národa,“ ale naopak prvotní euforii ze zkušenosti z jiných evropských zemí, které se nenacházely za železnou oponou, přetavit ve schopnost oboustranné reflexe.

4.3.6. Působení globalizace

Jeden z respondentů se vydal cestou tou, že ač v Británii pracující, svou vlast, v tomto případě Slovensko, dvakrát do měsíce pravidelně navštěvoval, i kdyby na pár dní. Ostatní se divili a tázali se, zdali mu to za to stojí, on však tyto pochybnosti lehce dementoval a ochotně vysvětloval, že to není problém a nevyčerpává ho to, naopak mu tato varianta vyhovuje. Limitován financemi cestoval vždy autobusem, frekventovanou linkou, která je z Čech do Anglie vypravována každý den, a právě na jeho z mnohých zpátečních cest domů jsme se spolu seznámili. Respondent se nacházel v rozpoložení takovém, že se mu ještě nestýskalo po Británii a zároveň ještě nebyl doma, tudíž se cítil být nejvíce kompetentní a připravený k vyprávění s notnou dávkou nadhledu a sebeironie. Tvrdil, že se mu změnilo vnímání vzdáleností- dříve se mu vše jevilo nebetyčně vzdálené, nyní vnímá Evropu jako „jednu velkou vesnici“. Tento posun nastal poté, co začal cestovat. Slovo nemožné se pomalu vytrácí ze slovníku a je nahrazováno tezí vše je možné. Tím se dostáváme k tématu globalizace.

Zygmunt Bauman o globalizaci přemýšlí jakožto o slovu, které je v současné době módní. Jeho osud vidí takový, že „čím více zkušeností by chtěla zprůhlednit, tím více ztrácí na své průhlednosti.“⁵⁵

Globalizace podle něj nejen spojuje, ale i rozděluje. „Na nejpřednější místo mezi žádoucími hodnotami se tlačí mobilita- svoboda pohybu, trvale vzácná a nerovnoměrně distribuovaná komodita, se záhy stává hlavním stratifikačním faktorem naší pozdně moderní a postmoderní doby.“

Bauman dále upozorňuje, že vedle globalizace existuje i proces „lokalizace“, připoutávání k určitému místu⁵⁶. Přesto jsme všichni, dle Baumana, „chtě nechtě, záměrně nebo trpně v pohybu. Jsme v pohybu, i když se fyzicky neheme z místa. Ve světě trvalé změny není imobilita realistickou alternativou.“⁵⁷ „Být v pohybu“ má pro lidi na vrcholu a pro lidi na dně nové hierarchie zásadně odlišný, protikladný smysl, přičemž většina populace- „nová střední třída“

⁵⁵ BAUMAN, Zygmunt. *Globalizace. : důsledky pro člověka*. Praha : Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0817-7. s. 7.

⁵⁶ Tamtéž, s. 8.

⁵⁷ Tamtéž, s. 8.

kolísající mezi těmito dvěma extrémny- nese hlavní tíži tohoto protikladu a v důsledku toho zakouší akutní existenciální nejistotu, úzkost a strach.⁵⁸

Výše uvedený citát by ilustroval příběh respondentky, která vyslovila obavu ze sílicího schizmatu, jež se v ní odehrával. Měla pocit, že by měla využít možnosti svobodně cestovat. Do této situace dále vstupuje tlak ze strany rodičů, kteří prožili, dle jejich slov, „nejlepší léta života“ za železnou oponou. Apelují tudíž na svého potomka, aby maximalizoval možný prospěch z toho, že se mu „otevřel celý svět.“

Nabízí se interpretace ta, že rodiče do dcery projektují to, co sami neprožili a prožít chtěli. Jakoby skrze její život šel pomyslně vrátit čas. A tak, ač nevědomě, zvyšují její vnitřní neklid a rozpor tím, že se řídí mottem: když jsme nemohli my, tak ať k realizaci našich snů dojde alespoň prostřednictvím tebe.

Pocit neúspěchu se v respondentce prohlubuje, její „lenost, liknavost a pohodlnost“ (v očích rodičů) není možné jednoduše svést na totalitární politický systém či na bipolární uspořádání světa jako v případě právě jejích rodičů. Žít svobodně ve svobodě se v tomto ohledu jeví obtížnější, náročnější a těžší než žít v nesvobodě. Nad respondentkou nevisí kolektivní viník všeho (bolševik), a tak jí nezbyvá nic jiného než vzít život zodpovědně na svá bedra spolu s veškerým rozhodováním o budoucnosti se zkušeností ze zahraničí, či bez ní.

4.4. **Návrat domů**

Jakmile se migrant navrátí domů, nepochybně své působení v zahraničí podrobuje hodnocení a s tím jde ruku v ruce vzpomínání. Na dobu strávenou v cizině se vzpomíná jako na šťastné období, které se zpravidla v očích migranta buď už nikdy nevrátí, anebo šance, že se vrátí, není vysoká. Pobyť ve Velké Británii totiž doprovázel pocit jakési vyvázanosti, člověk se tam nacházel v „mezidobí“ či „mezistupni.“ Domov se oproti tomu jevil jako místo, kde na nás čekají zase jen starosti a další povinnosti, na něž bylo za hranicemi vlasti zapomenuto. A aby pád z výšin nebyl tak tvrdý a návrat do reality tolik traumatizující, migrant vzpomíná a srovnává, podléhá sentimentu a nostalgii.

⁵⁸ BAUMAN, Zygmunt. *Globalizace. : důsledky pro člověka*. Praha : Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0817-7. s. 10.

V myslí tak vytane obraz pobytu v Británii jakožto prodloužené a ještě navíc placené dovolené.

Jako by platilo, že není důležité to, co se stalo, ale to, co si pamatujeme. V souvislosti s tím se některé události jeví jinak. Čas zacelí rány, a tak z původně negativně hodnocených vzpomínek se stávají vzpomínky neutrální, ty pozitivní se líčí s entuziastickým nadšením.

Doma tedy dojde k „vystřízlivění“ v tom smyslu, že migrant, po návratu bilancující, dospívá k novým názorům. Má potřebu ujasnit si, jaký byl přínos cesty do zahraničí, zdali byla nastavená očekávání potvrzena či nikoliv.

Znejistění nastává, ukážou-li se reakce, na které byl migrant zvyklý, nefunkční. Na adekvátní akci nedostává jemu čitelnou odezvu. Důvod této disharmonie může pramenit ze stop, které na migrantovi zanechal pobyt v Anglii. Okolí migranta tuto změnu většinou reflektuje, a buď jí akceptuje, nebo počítá s tím, že se migrant v domácím prostředí zase „srovná.“ U někoho je změna markantnější více, u někoho méně, ani nemusí být pravidlem, že k nějaké změně dojde.

Nicméně přesto tento přechod pro migranta může být až traumatizující, obzvlášť nachází-li se na pomezí identity původní a identity pozměněné okolnostmi danými pobytem v zahraničí. Kupříkladu teorie marginalizace uvádí, že právě na pomezí se nachází v nejhodnější fázi k tomu, aby vytvořil něco nového, jelikož je mu umožněno porovnávat kulturou novou, kterou ještě zcela nepřijal za svou, s kulturou původní.⁵⁹

Někteří respondenti poznamenali, že se cítili být cizinci v Anglii, což může být do jisté míry i výhoda, jelikož: „Být cizinec je velká úleva! Cizinec přijíždí, odjíždí, nenavazuje žádné trvalé vztahy, nikam nepatří, nic nebuduje, nic neslibuje a nikomu nic nedluží.“⁶⁰ Méně pochopitelné pro ně bylo, když tento pocit přetrvával i po návratu domů.

Toto rozpoložení je v doslovu Nabokovovy *Lolity* popisováno jakožto vykořeněnost. „Právě proto však může být vykořeněnost hodnotou v civilizacích, které „fungují“ v dynamickém napětí totožnosti a proměny, tradice a sebeobnovy, nebo přesněji jejich totožnost v sobě pojímá i zásadu vnitřní mobility, takže se

⁵⁹ PARK, Ezra, R. *Race and Culture*. New York: Free Press of Glencoe, 1964.

⁶⁰ RYŠAVÝ, Martin. *Cesty na Sibiř*. Praha: Společnost pro Revolver Revue, 2008. ISBN 978-80-87037-13-3. s. 137.

identifikuje i v nestálosti svých různotvarů. Takové jsou právě „západní“ civilizace, v níž žijeme. Vykořeněnost je pro ni hodnotou sebevymezení, hodnotou, jíž civilizace sebe samu hledá a nalézá. Ten, kdo přišel o své kořeny, vkládá veškerou naději do objetí. Lidská sounáležitost je exilem nejprve zpochybněna, ztrácí svou samozřejmost, solidarita založená na příslušnosti, na soukmenovství, i když se k ní skupiny stížené stejným údělem upínají, je sebeobraně uzavřená, nemůže stačit, pokud se vůbec nerozplyne v osamocení individuálního osudu.⁶¹

⁶¹ JAMEK, Václav. *Mám dojem, že příliš podléhám kouzlu her*. In *Lolita*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-553-7.

5. Závěr

Samotné rozhodnutí se k migraci se projevilo jako poměrně nelehká záležitost. Migrant zvažuje pro a proti, kolikrát musí čelit tlaku ze strany svých přátel či rodiny, která o něj nechce přijít. Stává se totiž, že z původně krátkodobé pracovní migrace se vyvine trvalý pobyt. Přesto jsou většinou migrantovy pohnutky k odcestování respektovány a migrant je v tomto záměru ve finále podporován.

Mezi nejčastější důvody k odchodu do zahraničí patří touha získat nové zkušenosti, osamostatnit se a zlepšit si angličtinu. Dále hraje roli i hledisko finanční, přičemž se ale nejedná o motivaci prvotní. Většinou respondenti v odjezdu do ciziny viděli možnost, jak si vyřešit své osobní problémy. V zahraničí se naskytla příležitost podívat se na svůj život s patričným odstupem a nadhledem.

Migranti na sobě rovněž pozorovali určitý posun hodnot, v novém prostředí došlo k jejich reinterpetaci. V tomto ohledu se flexibilita v přijímání nových názorů liší od jedince k jedinci. Nicméně jedním ze zohledňujících faktorů se ukázal být věk, či spíše to, zadli je migrant z předrevoluční, nebo porevoluční generace.

Nebývalo pravidlem, že by se potvrdila všechna očekávání, se kterými respondenti do Velké Británie odjížděli. Mnohdy byli postaveni před nepříjemnou situací, kdy byli okolnostmi nuceni přiznat si, že pobyt neprobíhá podle jejich představ. Avšak tento stav se postupem času zlepšil, krušné začátky bývaly nahrazeny hladším průběhem, kdy zpravidla komunita Čechů neměla ve srovnání s jinými, kupříkladu nábožensky vyhraněnými skupinami, výraznější potíže se zařazením do britské společnosti.

Těsně po návratu zpět domů se někdy projevovat kulturní šok naruby v tom smyslu, že se migrant v Čechách cítil jako cizinec. Jinak v hodnocení migrace převažovala pozitiva, ať již zvýšené sebevědomí, větší sebedůvěra a vzpomínalo se na ní v převážně v dobrém, neboť platí, že čas zahojí všechny rány.

6. Seznam použité literatury:

- BADE, Klaus. J. *Evropa v pohybu. : evropské migrace dvou staletí*. Klaus J. Bade ; [Z německého originálu přeložil Alexej Kusák]. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-559-5.
- BARBERY, Muriel. *S elegancí ježka*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-7294-286-2.
- BAUMAN, Zygmunt. *Globalizace. : důsledky pro člověka*. Zygmunt Bauman ; [Z anglického originálu přeložila Jana Ogrocká]. Praha : Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0817-7.
- ČEŠI V CIZINĚ 10, národopisná knižnice, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998.
- DRBOHLAV, Dušan. *Reflexe migračních teorií* [online]. Dostupné z URL: <http://web.natur.cuni.cz/~ksgrrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf> [cit. 2010-02-02].
- ERIKSEN, Thomas. H. *Sociální a kulturní antropologie : příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Anthony Giddens ; [Z anglického originálu přeložil Jan Jařab]. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- GOFFMAN, Erving. *Asylums*. Penguin Books Ltd., 1991 UK.
- KADLČÁK, Ondřej. *Česká pracovní migrace do Velké Británie (Bristol)*. Pardubice, 2008. 104 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice na katedře sociálních věd. Vedoucí diplomové práce Tereza Hyánková.
- KRATOCHVÍL, Petr. *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-467-0.
- MERTON, Robert., K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-92-3.
- NABOKOV, Vladimir. *Lolita*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-553-7.
- PARK, Ezra, R. *Race and Culture*. New York: Free Press of Glencoe, 1964.
- PETERKOVÁ, Jitka. *Krátkodobá pracovní migrace na Aljašku*. Pardubice, 2006. 101s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice na katedře sociálních věd. Vedoucí diplomové práce Petr Skalník.
- RYŠAVÝ, Martin. *Cesty na Sibiř*. Praha: Společnost pro Revolver Revue, 2008. ISBN 978-80-87037-13-3.

SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla : po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi*. Praha : 65. pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8.

SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-929-1.

SZALÓ, Csaba. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. ISBN 978-80-7325-136-9.

ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin : možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice : [my a oni v multikulturní společnosti 21. století]*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

THOMAS William, I., ZNANIECKI, Florian., ZARETSKY, Eli. *The Polish peasant in Europe and America: a classic work in immigration history*. University of Illinois Press, 1996.

VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině 1850-1938*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4297-1.

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-178-6.

Internetové zdroje:

<http://ceskatelevize.cz/>

<http://en.wikipedia.org/>

<http://mkc.cz/>

<http://web.natur.cuni.cz/>

